

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN
DE KENNIS DER GESCHIEDENIS VAN UTRECHT EN OMSTREKEN

1 JUNI
1941

ONDER REDACTIE VAN:
G. A. EVERS

16^e JAARGANG
N° 6

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: VAN SPEJKSTRAAT 20

MEDEDEELINGEN UIT DE VEREENIGING.

Het Bestuur deelt den leden mede, dat het door de beperking der vervoermiddelen en de omstandigheid, dat op vele plaatsen bezienswaardigheden zijn opgeborgen, niet mogelijk is gebleken dit jaar een zomertocht te organiseren. In plaats daarvan zal — behoudens tegenbericht — op Zaterdag 12 Juli een bezoek gebracht worden aan het bolwerk *Zonnenburg* en de daarop gebouwde *Sterrenwacht*, benevens vermoedelijk aan het bolwerk *Manenburg*.

Nadere bijzonderheden over dit bezoek zullen in het Juli-nummer worden medegedeeld.

DE OUDE GEVELSTENEN DER PROVINCIE UTRECHT.

Het optekenen van gevelstenen is tegelijk een stukje folkloristisch onderzoek en een aan toerisme verwante sport. Typische trekken van ons volksleven openbaren zich in deze eenvoudige symbolen, die de burger gekozen heeft als zinnebeeld voor zijn woning, voor zijn werk en voor zijn levensopvatting. Nadat de gevelstenen der stad Utrecht nauwkeurig gecatalogiseerd waren door Mej. Dr. C. C. van de Graft ¹⁾, heb ik op haar voorstel het onderzoek tot de gehele provincie uitgebreid. De techniek van het werk moest natuurlijk aangepast worden aan het zoveel grotere gebied; het was niet goed mogelijk, elke straat van elk dorp en elk huis aan elke landweg te onderzoeken. Toch zijn bijna alle gemeenten bezocht, behoudens enkele nieuwgebouwde dorpen in de veenstreek; verder zijn overal inlichtingen verzameld bij de bewoners der streek, welke inlichtingen naderhand natuurlijk werden gecontroleerd. Hoeveel alleraardigste tochten dank ik niet aan deze gevelstenenliefhebberij, tochten door delen onzer provincie die ik anders wellicht nooit zou hebben bezocht! Welk een ongezochte gelegenheid om kennis te maken met de bewoners, die mijn vragen

1) Maandblad van „Oud-Utrecht”, III-1928, blz. 19—22, 34—38, 45—46, 51—54, 59—62; IV-1929, blz. 24—27; V-1930, blz. 58—59, 84—87; VI-1931, blz. 26—29, 46—47, 64—66; XIII-1938, blz. 62—63.

nu eens met wantrouwen, soms met hoop op winst, dikwijls echter met hartelijke belangstelling beantwoordden!

Als grondslag diende de Monumentenlijst der provincie van 1908. Weldra bleek, dat een herziening en aanvulling van deze lijst zeer nodig zijn (vgl. bv. de gevelstenen van Amersfoort!). Meer dan één fraaie steen is sedert de samenstelling der lijst verdwenen. Zou het niet mogelijk zijn, een soort „monumentenwacht” in het leven te roepen, die geregeld alarm geeft zodra oude bouwwerken dreigen te verdwijnen?

Laat ik nog zeggen, dat alleen „echte” gevelstenen opgetekend zijn, dus geen jaartallen, ridderwapens, noch huisnamen zonder meer; maar wel: plastische voorstellingen of zinrijke opschriften, meestal ouder dan 1800. De oogst is betrekkelijk schaars. Tegenover 80 gevelstenen in de stad Utrecht zijn er slechts 30 in de gehele provincie te vinden, waarvan een aanzienlijk gedeelte nog door Amersfoort wordt bijgedragen. Telkens blijkt, dat de gevelstenen des te talrijker voorkomen, naarmate de gemeenten groter en welvarender zijn geweest.

In de lijst zijn de beschrijvingen der gevelstenen tussen twee haakjes geplaatst; terwijl de eigenlijke tekst in hoofdletters is weergegeven, zoals hij op de steen gebeiteld staat.

M. MINNAERT.

ABCOUDE-BAAMBRUGGE.

Zuidelijke oever van de Geindijk, aan de weg Abcoude-Nigtevecht nr. 13.

(Witte ster, vastgehouden door een triton links en door een zeemeermin rechts)

* * * *
MY. LVCHT. DIIN. STÄR

2. PETRI
1'19

Polychroom. Over deze gevelsteen is een stukje verschenen van de hand van Dr. J. W. Verburgt ¹⁾. De hoofdletters vormen samen het woord MYVDINA = Muiden; de eigenaar zou betrekkingen hebben onderhouden met Muiden. Triton en zeemeermin staan in het oude wapen dezer stad. Uit bepaalde groeperingen van de hoofdletters halen Jan Kalff en anderen het jaartal 1505 of 1559. In de bijbeltekst staat: „totdat de dag aanbreekt, en de morgenster opgaat in uwe harten”. Het huis heet nog „Starnheim”.

ACHTTTIENHOVEN.

Vlak ten Oosten van het dorp, aan het begin van de weg naar Nieuwe Wetering, bij het bruggetje.

(Een wit-zwart gevlekte os)

1648

IN DĒ BONTEN OS

1) Jaarboekje van „Niftarlake” 1915, blz. 37—41.

Aan dezelfde weg, Kerkdijk 5, „Magdalenahoeve”. Ongeveer 1 meter boven de grond.

(Viertallige roos, in grijze steen gebeiteld)

ROOSENDAL

Langs de Vecht ligt dicht bij Utrecht het landgoed Roosendaal; op de pijlers naast het hek vindt men dezelfde roos en een druivetros. Vgl. nog Oud-Maarsseveen.

AMERSFOORT.

Kamp 2.

(Windmolen) DE SNUIF MOLEN

Polychroom.

Kamp 10.

(Bijenkorf met kroon) D'GEKROONDE BYE-KORF
ANNO 1687

Kamp 24.

(Korf met kaarsen) DE KEERSKORF.

Kamp 9.

(Ellemaat met kroon daarboven) D'GEKROONDE EL

Kleine Spui 8.

(Kluisenaar onder twee bomen; twee vogels vliegen naar hem toe)

DIE GOD BETROVT SAL NIET ONTBREEKEN

Polychroom.

Kleine Spui.

(Schip)

Polychroom.

Kromme straat 10.

(Een lam, een vaandel vasthoudend)

Kromme straat 38.

(Een kroon) A° 1663.

Muurhuizen 5.

(Een oud landgoed) THVIS TE NIWENBULCH 1645

Coninckstraat 41.

(Zwarte ketel) 1669.

Armenstichting van de gebroeders de Poth.

BAAMBRUGGE.

Zuwe C 48.

(Jakobsschelp) DOOR GODES HULP BEN IK
GEKOMEN IN DE SCHULP
DOOR GOEDE VRINDENS
BYSTANT.
BEN IK GEKOMEN OP
HET SUWENLAND

BREUKELLEN.

Kasteel Nyenrode, bijgebouw.

(Wit paard op gepolychromeerde achtergrond)

DIT IS INT WITTE PERT

Deze gevelsteen schijnt afkomstig te zijn van de Zeedijk te Amsterdam.

(Wordt voortgezet).

BOEKAANKONDIGING.

C. W. Vollgraff en G. van Hoorn, *Verslag van eene proefgraving op de Hooge Woerd bij De Meern*. (Mededeelingen der Nederlandsche Akademie van Wetenschappen, afd. Letterkunde N. r. dl. IV, no. 6). Amsterdam, 1941. (30 blzn. met fig. en krtn.). 8°.

In onze kennis der geschiedenis van Utrecht en zijn naaste omgeving in het Romeinsche tijdperk begint langzamerhand lijn te komen. De opgravingen bij Vechten, wier aanvang reeds zeer geruimen tijd achter ons ligt, hebben over het vlootstation daar ter plaatse, ondanks de moeilijkheden, die het terrein biedt, reeds heel wat licht doen schijnen. De Romeinsche oorsprong der stad Utrecht zelve, bij schrijvers tenminste van de 17de eeuw af verondersteld, daarna weer betwijfeld, staat na de gravingen, sedert 1929 op het Domplein en omgeving verricht, nu wel onomstootelijk vast. Zóó is het ook gegaan met het vermoeden omtrent het bestaan van een Romeinsch *castellum* op de Hooge Woerd onder De Meern. Reeds Aernout van Buchell vermeldt en had in zijn bezit aldaar gevonden Romeinsche munten en gestempelde dakpannen; een onderzoek, in 1830 op initiatief van den toenmaligen gouverneur der

provincie Utrecht, Ridder van Ertborn, ter plaatse ingesteld, had tot resultaat het aantreffen van de fundamente van een duidelijk als Romeinsch herkend steenen gebouw; in 1836 wordt nog een enkele partieele vondst aldaar vermeld, maar sindsdien hebben op de Hooge Woerd geen gravingen meer plaats gehad. Doch in de litteratuur blijft de gedachte aan het bestaan van een Romeinsche sterkte onder De Meern voortleven. J. J. de Geer van Oudegein en in later tijd W. Pleyte aanvaardden de veronderstelling van het bestaan der resten van een zoodanige grensvesting ter plaatse, maar S. Muller Fz., J. H. Holwerda en W. C. Braat hebben in later tijd dit bestaan in twijfel getrokken.

„Aan dezen twijfel heeft onze proefgraving een einde gemaakt. Bij De Meern heeft werkelijk een Romeinsch castellum gelegen, op geen grooten afstand van den linker oever der vroegere bedding van den Ouden Rijn en van den rechter oever der vroegere Mare" 1). Aldus luidt de conclusie van Vollgraff en Van Hoorn in bovenaangehaald Verslag, waarvan hieronder een beknopt *résumé* moge volgen.

De bedoelde proefgraving dan heeft plaats gevonden op enkele dagen van de maanden Maart en April 1940 en